

Uit: *PZC/weet-uit*, 19 juli 1986

Andreas Burnier: ...vergroterend schrijven zit in me gebakken...

Ton van Brussel

Haar hartekreet over euthanasie plaatste haar wekenlang in de publiciteit en tijd en zin in een vraaggesprek bij gelegenheid van het verschijnen van haar vrijwel complete werk had ze daarom niet. De filosoof/criminoloog prof. Dr. C. I. Dessaur besloot dat het even genoeg was geweest en dat maakte ook de romancier/essayist Andreas Burnier onbereikbaar.

Ze is terug. Ronnie Dessaur (54) studeerde filosofie in Amsterdam en Leiden. In 1968 werd ze wetenschappelijk medewerker aan het toen nog door Willem Nagel geleide Criminologisch Instituut van de Leidse universiteit. In 1973 werd ze hoogleraar criminologie aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. De anekdote wil dat het college van bestuur niet op de hoogte was van de bezigheden van haar alter ego, Andreas Burnier, de tegendraadse feminist die in 1965 de (autobiografische) roman *Een tevreden lach* publiceerde over een vrouw die de gedaante van een man wil aannemen.

Joke Kool-Smit formuleerde in haar bespreking van dit debuut het centrale thema in Burniers werk. 'Simone veracht een rechtlijnige presentatie. Simone wil loskomen van haar toevallige fysieke gedaante om op te stijgen tot hogere stadia van bewustzijn. Burnier zowel als Simone bezit het ongeduld van mensen met gevoel voor het essentiële'.

Als dr. C. I. Dessaur leverde ze in 1982 met de studie *De droom der rede* de theoretische onderbouwing van de thema's in het literaire werk van Andreas Burnier. Ze hekelte het sinds de negentiende eeuw verschaalde mensbeeld en de verabsolutering van de huidige normen van (rationalistische) wetenschapsbeoefening.

Wanhopig

Hoewel ze die opzet zelf ontkent, komen veel van haar thema's samen in haar onlangs gepubliceerde roman, 'De trein naar Tarascon'. Dat boek is niet alleen daarom bijzonder. Het is klassiek van structuur en taal en het heeft een mannelijke held.

De trein naar Tarascon, uw laatste boek, heeft veel van een sleutelroman.

'Ik weet dat het zo in de kritiek is gekomen, althans in sommige recensies. Eigenlijk ben ik daar een beetje wanhopig over. Voor het eerst van mijn leven heb ik een boek geschreven dat aan de klassieke verhaalnorm voldoet. Het heeft een hoofdpersoon, een bijfiguur; er wordt achtergrondinformatie gegeven en het heeft een plot. Het voldoet aan de klassieke normen van de verteltechniek en uitgerekend nu wordt mij verweten dat ik een soort verpakt essay zou hebben geschreven. Dat was werkelijk het laatste wat ik wilde'.

'Door sommige mensen wordt het boek zelfs in verband gebracht met de euthanasie-discussie waar ik recent in verwickeld was. Daar is al helemaal geen sprake van. Ik heb de grootste stukken, met name het begin waarin de hoofdpersoon zo tekeer gaat tegen de Duitsers, ruim een jaar geschreven voordat ik zelfs maar vermoedde dat ik me ooit met het onderwerp euthanasie zou gaan bezighouden'.

‘Ik heb geprobeerd iemand te beschrijven die tussen de alledaagse en een andere werkelijkheid in zweeft. Ik neem daarvan voortdurend afstand. Ik ben niet die hoofdfiguur. Ik laat het hem bovendien in een bepaalde toestand zeggen en geef tegenargumenten. Er is geen sprake van dat ik in dit boek iets betoog. Daarom is de kritiek voor iemand die denkt bellettrie te hebben geproduceerd nogal frustrerend’.

De thema's in uw essays en in uw romans komen niet altijd overeen. Tarascon zie ik juist als een geslaagde poging ze samen te brengen, zonder dat dat afbreuk zou doen aan de romanvorm.

‘Toch heb ik het zo niet ervaren. Het heeft zich, zoals dat hoort bij een literair boek, aan mij opgedrongen. Ik zag de beelden. Een soort tableau's heb ik willen beschrijven. Soms had ik letterlijk het gevoel dat ik schilderde en dacht: hier moet nog wat rood bij, anders wordt het te flets. En inderdaad heeft het boek daardoor veel meer figuren die los staan van mijzelf’.

Opvallend is dat het boek een interessante mannelijke hoofdfiguur heeft en dat de vrouwelijke bijfiguur soms bewust clichématig is. Dat is in uw werk meestal andersom.

‘Toen ik met schrijven begon wilde ik laten zien, soms op het betogerige af, dat je een boek kon schrijven met vrouwelijke helden, die mooi, slecht of wat dan ook konden zijn. Met net zo'n bewogen leven als mannen. Dat leek me didactisch noodzakelijk. Die benadering is inmiddels wat uitgeput. Het werd tijd voor wat anders. Ik voel me nooit, en zeker niet in dit boek, een pamflettist. Die vrouwenfiguur is van het tweede plan en ik wilde, vooral in het begin, wat clichématige, progressieve ideeën op de hak nemen. Ik heb het niet echt expliciet gedaan. Ze heeft zo de gangbare vooroordelen en de veelvoorkomende, wat naïeve humane instelling, in een werkelijkheid die viezer, complexer en duisterder is. Ze ontdekt dat wel een beetje en maakt een bescheiden ontwikkeling door’.

‘Het is niet moeilijk om een mannelijke held te hebben. Ik heb natuurlijk wel bewust moeite gedaan om te laten zien dat hij geen verkapte vrouw was. Met kleine grapjes, die ik in elk geval heel leuk vond. Ik heb hem bijvoorbeeld uit een raam in de dakgoot laten plassen, om het echt aannemelijk te maken. Vervolgens kreeg ik van een keurige meneer te horen dat hij zich niet kon voorstellen dat ik zoiets triviaals beschreef. Dat heeft me wel geamuseerd’.

Ongezouten

De vorm is klassiek, de taal vrij direct. Zo'n scheldpartij tegen Duitsers komt daardoor ongezouten over. Moest u het even kwijt?

‘Het boek speelt in de eerste naoorlogse jaren. Ik zou dat zelf nooit zo zeggen. Zelfs de held komt met tegenwerpingen tegen die enorme tirades. Dat is een afsplitsing van hemzelf, een denkbeeldige bezoeker die aan het schelden slaat. Zelf heb ik uiteraard een enorme ambivalentie tot Duitsland en de Duitsers. Ik denk dat als je al het positieve weglaat en je je tot de negatieve kanten beperkt, zo'n tirade mogelijk is.

Ik heb de laatste tijd twee dingen over de Duitsers gelezen die het misschien een beetje toelichten. Het ene is een boek van Thomas Mann over het ontstaan van *Dr. Faustus: Roman eines Romans*. Hij heeft dat geschreven tijdens zijn emigrantenverblijf in de oorlog in Amerika. Daarin schrijft hij dat het onzin is te spreken over de ‘goede Duitsers’ en de ‘slechte Duitsers’, zoals de Duitsers die in Duitsland gebleven zijn vaak doen.

Tot het wezen van Duitsland behoren die beide kanten. Je kunt niet zeggen: aan de ene kant heb je Goethe en aan de andere Hitler. Het zijn twee aspecten van het Duitse wezen en het ene of het andere aspect kan zichtbaar worden. Het kan heel verheven en fantastisch zijn.

Diepzinniger zijn dan welke andere Europese cultuur ook. Het kan ook het meest gruwelijke worden. Het andere las ik bij Barzini, die dat boek *The Europeans* heeft geschreven. Hij geeft karakteristieken van de verschillende volken en maakt het grapje: pel een Duitser uit en ik vrees dat je toch een Duitser zult vinden.’

Krachtig

Zo'n scheldpartij is kortom denkbaar, maar het is uw keuze om het op te nemen.

‘Ja, het is heel extreem. Je kunt zeggen: hier is het schilderij even krachtig aangezet. Ik had dat nodig. Literatuur is natuurlijk bijna altijd meer dan levensgroot, zeker zo'n bijna drama-achtig verhaal als dit. Dat moet opgeblazen zijn. Als het aardse proporties heeft, is het niet te lezen. In feite blijkt dat innerlijke Duitsland zich na de oorlog te manifesteren in een psychiatrische kliniek. Ook dat is gechargeerd. Ik probeer de essentie te laten zien door te vergroten.

Ik kan er nog wel iets over zeggen om u hopelijk te overtuigen dat het echt een roman is. Ik had aanvankelijk het plan om een boek te schrijven over een gek. Om te laten zien hoe stinkvervelend gekken kunnen zijn en zo eens een taboe te doorbreken. Niets te verontschuldigen. Want gekken, dat is nog echt een taboe. Terwijl ik het schreef, veranderde dat. Mijn opzet is gewoon niet gelukt. Het kwam op dit verhaal uit en niet omdat ik iets wilde bewijzen over de psychiatrische zorg. Daar weet ik niets van. Ik weet niet of die goed of slecht is in Nederland. Het is een vergroting. Achteraf kun je alleen maar hopen dat ik niet toevallig de spijker op zijn kop heb geslagen.’

De verwarring is waarschijnlijk geboren omdat u in uw andere wereld een combinatie van vergroting en humor toepast. De humor ontbreekt ditmaal. Geen vormspelletjes, geen spoor van het associatieve denken dat uw andere romans kenmerkt.

‘Dat is bewust gebeurd. Er bestaat een beeld van mij dat ik moeilijke boeken schrijf. Ik denk dat dat wel meevalt, zeker met dit laatste boek, maar ook met *Het Jongensuur* en een aantal korte verhalen. Wat u associatief denken noemt is hier al helemaal niet populair. Bij mij is het vaak op het visionaire af. Ik hoor niet tot de klassieke ironische school, maar ik heb wel allerlei grappen en dat hyperbolische, vergrotende schrijven, dat zit in mij gebakken. Nederland is eerder een land van het understatement, dat vindt men hier chiquer.’

Concessies

In uw essays doet u meer concessies aan uw publiek.

‘Dan lukt het me beter. In mijn romans kan ik me kennelijk minder goed anders voordoen dan ik ben. Hoewel dat dit keer weer meevalt.

Uw behoefte om op te staan en wat te zeggen: in de euthanasie-discussie leidde dat tot verbazing en irritatie. Waar bemoeit ze zich mee? Terugblikkend blijkt dat u zich met een zekere regelmaat in uiteenlopende kwesties mengt.

‘Ik vind dat de taak van een schrijver. In Nederland sta ik daarin wellicht wat alleen. Maar ik bevind me overigens in het keurige gezelschap van mensen als Zola en Thomas Mann en vroeger bij ons Willem Nagel. Ik heb het als professor Dessaur gedaan en niet als Andreas Burnier. Euthanasie valt in de beschaafde wereld onder de strafwet en als criminoloog kan ik me daar dus zeker over uitlaten. Ik heb het niet op grond van wetenschappelijk onderzoek gedaan, maar in de vorm van een editorial, een journalistieke kanttekening van iemand uit een

bepaald vakgebied. Het was misschien iets literairder dan de meeste editorials, maar het past in het genre.

De etiketten die je krijgt opgeplakt vind ik het ergst. Je kunt je er niet tegen verweren en ze leiden tot een keten van nieuwe misverstanden. Ik zag het als een morele verplichting. Er zijn natuurlijk genoeg mensen die zoiets doen, maar die nemen meestal dominante cliché's ter hand en dan valt het niet zo op. Columnisten in de *Volkskrant* en in *Vrij Nederland* doen eigenlijk precies hetzelfde, alleen zijn ze zeer voorspelbaar. Ze attaqueren de zittende regering of schrijven over taboes die al lang geslecht zijn. In feite zijn dat natuurlijk ook moralisten. Ik begrijp wel dat er velen zijn die het belachelijk vinden wat ik beweer. Een petitie tegen Reagan of voor Nicaragua doet het natuurlijk beter. Dat rangschik ik onder de noemer: 'Protesteren tegen de toestanden in Biafra'. Het is ver weg en kwaad kan het nooit. Maar als het dicht bij huis is, valt er een grote stilte. Er zullen zeker schrijvers zijn die mijn oordeel steunen, maar die zwijgen helaas.'

Provocatie

U provoceert graag. In die zin volgt u het spoor van uw leermeester Nagel. Ter verdediging van uw euthanasiebijdrage zei u, dat als u het netjes had opgeschreven, niemand het had gelezen. Dat zal best waar zijn, maar volgens mij vindt u het gewoon leuk om te chargeren. 'Ach, voorzover ik beschik over enig retorisch talent zal ik dat zeker gebruiken'.

U bent verketterd door mensen die dachten dat u één van hen was en omarmd door anderen die u vroeger niet zagen staan. Dat is het grootste compliment dat de samenleving een individualist kan geven.

'Tsjja, als het nu maar niet zo is dat de etiketten worden verhangen. W. F. Hermans heeft dit soort problemen ook. Ik voel me met hem niet verwant. Het is een heel andere man, met een andere optiek en in negen van de tien gevallen verschillen we van mening, maar toen hij bijvoorbeeld bestreed wat in zijn ogen de mandarijnen waren, overkwam hem iets soortgelijks'.

Uw rol lijkt op die van dorpsgek. U wordt wel geaccepteerd en heeft een zekere status, maar serieuze reacties zijn er bij mijn weten op De droom der rede bijvoorbeeld niet geweest. Men vindt het interessant en een soort dappere poging vastgelopen processen en mogelijk nieuwe wegen te beschrijven, maar daar blijft het bij.

'Het heeft ook met een bepaald soort schrijverschap te maken om niet bij de hoofdstroom te behoren. Ik zou nergens bij kunnen horen, omdat ik niet van koppelverkoop houd. Als je het met zeven dingen eens bent, moet je ook het achtste omarmen. Dat kan ik onmogelijk. In mijn eigen vakgebied waren sommigen zeer verontwaardigd over dat boek. Criminologie is een jong vak en mijn benadering is op dit moment gewoon niet in de mode. Bij psychologen en sociologen was er meer waardering voor. Wat mij verbaast is dat er nu in het genre twee andere boeken verschenen zijn. Van Peter Sloterdijk en *De beschaving* van Guépin. Ik heb begrepen dat er aanknopingspunten zijn. Wat zou nu meer voor de hand liggen dan dat iemand een essay schrijft en tot een vergelijking komt.

Er is in Nederland kennelijk geen receptie voor deze ideeën. Misschien dat het later nog eens gebeurt. Romein en Huizinga staan nu ook weer in de belangstelling. Dat prachtige boek *De mechanisering van het wereldbeeld* van Dijksterhuis wordt geloof ik pas nu goed gelezen.'

Exclusief

‘Mijn handicap is dat ik in het Nederlands schrijf, in een taal die misschien niet zo Nederlands is en dat ik bovendien niet modieus blijk te zijn. Het is allemaal niet zo erg als het nu klinkt. Het boek is redelijk verkocht. En er is al een tweede druk verschenen. Het is niet bij de Slegte terechtgekomen.

Er is een kleine exclusieve groep, niet eens zo klein, enkele tienduizenden mensen, die in staat en bereid zijn mijn werk te lezen. Honderdduizenden lezers zijn bepaald geen garantie dat je goed begrepen wordt en mooie effecten te weeg brengt. Als je de echt grote auteurs leest, Dante of Goethe; wat hebben die nu voor invloed? Ik vergelijk me er in de verste verten niet mee, maar je kunt niet vol houden dat Homerus en Shakespeare onze cultuur doortrekken. Geen sprake van, terwijl ze een prachtig oeuvre hebben, waarin in feite alles is gezegd.’